

ÖRÖKSÉG

HEGEDŰS ANDRÁS

PETŐFI FORADALMI ELVHŰSÉGE ÉS TELJES EMBERSÉGE*

Petőfiben nemcsak a költői, hanem a jellembeli nagyságot is csodálhatjuk.

Németh László 1953-ban drámát írt Galileiről, a XVII. század nagy fizikusáról, aki az inkvizíció szoritása alatt azért tagadta meg elveit, hogy a fejében lévő gondolatokat még továbbadhassa. Galileinek választania kellett *alkotás és becsület között*, s ő az alkotást választotta. Németh Lászlót ez a probléma — az alkotás és becsület közti választás problémája — tovább nyugtalanította, s ellenpélda után kutatott. Így érkezett el Petőfi példájához, s írta meg 1954-ben *Petőfi Mezőberényben* című drámáját. 1849 nyarán költőnknek Mezőberényben szintén választania kellett alkotás és becsület között. Németh László drámája — a többi között — azt a gondolatot szövegezte meg, hogy Petőfi arra ment, amerre a becsület vitte. A halálba.

Illyés Gyula *Az ünnepelt* című, 1972-ben keletkezett drámájában Petőfi jellembeli nagyságát ragyogtatja fel, azt a költőt, aki emberként is halhatatlanná tudott válni.

Ezért van az, hogy amikor Petőfi Sándorra gondolunk, akkor nem annyira Kiskőrös jut eszünkbe, ahol született, hanem Segesvár, ahol meghalt.

Petőfi a forradalmi elvhűség és teljes emberség szép példáját kínálja nekünk, a XX. század embereinek. Erről kívánok szólni.

*

Volt a történelemben nem is egy olyan fajta forradalmár, elvek és eszmék megszállottja, fanatikusa, aki csak az aszkéta ridegségét, komorságát, hűvös tartózkodását tartotta magához illő, méltó magatartásformának, aki kiirtotta életéből a mosolyt, a derűt, a gyöngédséget, a közvetlenséget. Petőfi nem emlékeztet ezekre a forradalmárookra. Pedig Petőfi igazán az elvi következetesség, könyörtelenség embere volt, akinél a szó és a tett,

* Elhangzott Szabadkán, a Petőfi-szemináriumon.

az írás és az élet teljesen azonosult. Az ő életében a költészet a jellem próbakövét jelentette. De Petőfinél a forradalmiság a teljes emberség organikus része volt. *Petőfi az elvhűség és a teljes emberség egységének szép példáját ragyogtatja föl.*

1847. január elsején fogalmazta meg híres jelmondatát:

*Szabadság, szerelem!
E kettő kell nekem,
Szerelmemért fölláldozom
Az életet,
Szabadságért fölláldozom
Szerelmemet.*

Még ebben a hónapban sorjázta a tolla alól ars poétikáját, hitvallását újra és újra megszólaltató nagy versei: *Ha férfi vagy, légy férfi; Palota és kunyhó; A kutyák dala; A farkasok dala; A XIX. század költői.*

Ha férfi vagy, légy férfi... erkölcsi parancsát így summázta:

*Ha férfi vagy, légy férfi,
Legyen elved, hited,
És ezt kimondd, ha mindjárt
Véreddel fizeted.
Százszorta inkább éltedet
Tagadd meg, mint magad;
Hadd vesszen el az élet, ha
A becsület marad.*

A Habsburgok birodalmában vagyunk, a feudális Magyarországon, a kutyák országában, ahol a koncert, a pozícióért, a kényelemért, az asztalról lehullott maradékért sokan nyaldosták a kegyelmes jó urak kegyelmes lábait. A szolgalelkűség földjén vagyunk, ahol a kutyák dala üvöltött. A kétszínűség rongyaival letakart országban vagyunk, ahol, ha valaki nem volt hajlandó kutyák módjára viselkedni, azokkal úgy bántak, mint a farkasokkal:

*A fehér hóra le
Piros vérünk csepeg*

*Fázunk és éhezünk
S átlöve oldalunk,*

*Részünk minden nyomor...
De szabadok vagyunk.*

(*A farkasok dala*)

Petőfi a *Ha férfi vagy, légy férfi... morális parancsát* a maga számára kötelezőnek tartotta. Nem is tartotta, élte. *Hétköznapiában, minden napjaiban is követni tudta erkölcsé parancsait.*

Pedig jól tudta: milyen veszélyeket vállal forradalmi költészetével, elvei, eszméi megvallásával. Táncsics vasra verésekor, börtönbe zárásakor, 1847-ben rádöbbenhetett: milyen sors várhat arra, aki a szabadság szerelmese és a zsarnoki elnyomás ostromozója. Arról is volt tudomása, hogy minden lépését — nemcsak Pesten, hanem mindenütt, ahol az országban megfordult — rendőrspiclik figyelik. 1846-ban már gyakrabban vitte a posta a

spionok titkos jelentését Petőfiről Bécsbe. Az egyikben, az 1846. június 12-i keltezésűben ezek a megállapítások találhatók: »... A társaságban többnyire néma és nem ott nyilvánítja forradalmi szellemét, hanem költői munkáiban. Petőfi a minisztérium és a monarchia ellen szidalmakat szedett verseibe és egy fölhívást is készített Magyarországhoz a lengyelek fölszabadítására, továbbá egy forradalmi költeményt Magyarország részére, amely a maga nemében a szabadság minden határán túlmegy. Ezt a három költeményt Petőfi csak bizalmas körben olvassa föl vagy szavalja el. Ha észreveszi, hogy jegyeznek, akkor megszakítja előadását. Petőfi nagyon titkolózik ezekkel a versekkel, s ez az oka, hogy a referens eddig nem kaphatta meg. Hogy Petőfi társaságában forradalmi hangon beszél, sokan kétségbe akarják vonni; de mégis úgy van, mert hisz gyakran mondja, hogy Ausztria ellen mélységes gyűlöletet érez és reméli, hogy ezt csakhamar kielégítheti.«

1846. július 3-án a bécsi rendőrminiszter már szükségét érezte annak, hogy ilyen utasítást adjon a pesti főkapitánynak:

»... Amint értesülök, Pesten most egy bizonyos Petőfi Sándor, az ott megjelenő Pesti Divatlap munkatársa, azzal tűnt föl, hogy politikai verseket és cikkeket ír, és hogy ezekben, valamint bizalmas körökben tett szóbeli nyilatkozataival, exaltált gyűlöletet áruel az osztrák államigazgatás ellen; a legközelebbi jövőre pedig a fennálló rend teljes felfordulását és a véres katasztrófát jósolja.

Ebből az alkalomból fölkérem, hogy Petőfi egyéniségéről, családi, vagyoni és egyéb viszonyairól, vita anteacta-járól és mostani foglalkozásmódjáról s összeköttetéseiről, továbbá intellektuális képességeiről és tanultságáról közelebbi felvilágosításokat szerezzen és ennek eredményét adja tudtomra; különösen pedig kérem, szíveskedjék politikai viselkedését, járás-kelését gondosan szemmel tartani, nevezetesen a levelezését pontosan ellenőrizni, mihez képest intézkedéseit és észleleteit tudomásomra hozni ne terheltebbék.«

A hivatásos rendőrök és a koncot leső spiclik körmölték is a jelentéseket. Petőfi minden politikai tartalmú kijelentéséről, verséről így szerzett rögtön tudomást a bécsi kamarilla. A *Csalogányok és parcsirták* megjelenése után például egy gróf, aki történettudományi tevékenységet is végzett, s aki az udvari könyvtár igazgatói székére aspirált, ilyen kémjelentéssel kívánta Bécs kegyeit megnyerni: »Magyarországnak most eggyel több politikai költője van, a neve Petőfi — fiatalember, nem talentum nélkül — s egy folyóiratban *Csalogányok és parcsirták* című verset eresztett világgá, amelyben sokat lamentál; de — mondja — jön a megmentőnk, anélkül, hogy hóhéraink észrevennék: a jövő«. *Erdélyben* című költeményéről pedig már annak megjelenése előtt értesült a kamarilla. Ugyanis Petőfi levelét elfogták, s a levél tartalmáról azonnal értesítették Bécsset. A forradalom és a szabadságharc idején Bécs Petőfi nyílt megsemmisítésére törekedett. 1848 májusában eljárást akartak indíttatni a költő ellen »egyik felségsértő verse miatt«. Később le akarták tartóztatni, majd az osztrák katonai hatóságokat utasították, hogy Petőfit el kell fogni és példás szigorral meg kell büntetni »speciálisan nagyhatású lázító munkája miatt«. A segesvári csata után pedig elfogató »körüzvény«-t adtak ki ellene. Bécs sem akarta elhinni, hogy Petőfi meghalt.

A költőt elveitől, meggyőződésétől elriasztani, megalkuvásra, kompromisszumra kényszeríteni azonban nem lehetett.

Petőfi *elvek embereként élt barátai körében is*. Megvetette — barátok között is — az alakoskodást, a gerinctelenséget, a következetlenséget, az elnéző engedékenységet, a sima modorú taktikázást. Ha az elvek parancsolták — tudjuk —, összeveszett Tompa Mihállyal, költő barátjával; megszakította Jókaival még a diákkorban kezdődő, meleg barátságát; 1848-ban megtámadta Vörösmarty Mihályt, atyai jötevőjét, első kötetének kiadásához segítőjét. Vagy említsük meg Kovács Pálhoz, a győri *Hazánk* szerkesztőjéhez fűződő barátságának elvi jellegét. 1847-ben Petőfi Kovács Pál lapjában, a győri *Hazánkban* jelentette meg a *Csalogányok és pacsirták, Egy gondolat bánt engemet...*, A XIX. század költői, Világosságot, Magyar vagyok, Bányában stb. című forradalmi eszmeiségű verseit és irodalompolitikai, művészi elveit tartalmazó *Úti leveleket*. Kovács Pál Petőfit népszerűsítő szerkesztői tevékenységet fejtett ki 1847-ben. Lelkesen ajánlgatta a nagy költő műveit a *Hazánk* olvasóinak. Helyet biztosított a Petőfi műveit magasztaló megállapításoknak, a Petőfihez írt és őt méltató verseknek, azok leveleinek, akik arról számoltak be, milyen felejthetetlen élményt jelentett számukra a Petőfivel való személyes találkozás. S tette mindezt Kovács Pál 1847-ben, amikor az eddiginél sokkal nagyobb erővel folytatódtott a politikai tartalmú irodalmi harc Petőfi és köre ellen a *Szépirodalmi Szemle*, a *Honderú*, a *Budapesti Híradó*, a *Pesti Divatlap* hasábjain. Sőt, azt sem szabad elfelejtenünk, hogy Kovács Pálnak nehéz, sokszor rafinált harcot kellett folytatnia a győri cenzorokkal azért, hogy Petőfi forradalmi verseit a *Hazánkban* megjelenhessenek. Mindezek ellenére Petőfi, ha következetlenséget, ingadozást, taktikázást vett észre Kovács Pál egy-egy szerkesztői tettében, azonnal küldte a dorgáló levelet. Kovács arról értesítette a költőt, hogy az *Úti levelekből* kihagyja az általa bírált élő kritikusok és költők nevét. Petőfi azonnal kifejezésre juttatta nemtetszését, felháborodását amiatt, hogy szerkesztő barátja vonakodik következetes határozottsággal részt venni az irodalmi harcokban. »Kaptam leveledet — válaszolta Petőfi 1847. augusztus 10-én —, s többek közt ezt a tanulságot merítettem belőle, hogy kisebb-nagyobb mértékben minden szerkesztő gyáva. Ebadta, mikor én egy becsületes embert sem bántok, csak a haszontalan pimasz csöccseléket, s te félsz ezek neveit kitenni lapodban«. Petőfit nemcsak a saját műveinek a sorsa érdekelte a győri *Hazánkban*, hanem az is, hogy a lapban vele együtt kiknek jelennek meg a művei. Petőfi igényes szerkesztői munkát várt Kovács Páltól, s ha ez olykor-olykor egyes szerzők esetében olcsó engedményt tett, azonnal megkapta a dorgáló figyelmeztetést a költőtől. 1847. április 1-én a következő sorokat írta Kovács Pálnak: »Amennyire telik, őrizkedjél olyan égbekiáltó silány portékákat közleni, mint a minap Bulyovszky és Halka, vagy ki fene versei voltak. Amint elolvastam, hát... aszkórságba estem és három ízben ütött meg a guta. Ha kedves előtted életem, válogasd meg jobban a verseket. Inkább semmit, mint rossz verset.«

Petőfi *elvek embereként élt a politikai élet fórumain is*.

Elvisége megmutatkozott 1848 júniusában is, amikor országgyűlési képviselőül ajánlkozott a kishunok földjén. Nem hízelgett, nem dicsért, nem ígéretet felelőtlenül. A könyörtelen, meztelen igazságot mondta,

példát adva a becsületességre és tiszta elviségre azon a területen, ahol eddig a rafinált hízelgéssel, a felelőtlen ígérgetéssel és az alantas szándékú dicsérettel érték el sikert. Petőfi így állt a szabadszállásiak elé:

»A legjobb alkalmam volna rá most megszerettetni magamat veletek azáltal, ha az egekig magasztalnálak benneteket, hogy ti kunok, ti ilyen meg olyan dicső, páratlan, hasonremek emberek vagytok! Ha én azt amúgy hosszas kacskaringósan kikanyargatnám, tudom, nem esnék rosszul egyiteknek sem, sőt közületek többen megsimítanák a bajuszokat és a hajokat és azt mondanák: »Ejnye, mégis derék ember ez a Petőfi, tegyük meg követnek«. Hanem azt korán se várjátok, hogy én titeket magasztaljalak, mert akkor szemtelenül hazudnám. Becsületemre mondom, hogy ti nem vagytok remek emberek, vagy eddig legalább nem voltatok. Március 15-éig az egész Magyarország nagyon szolgálalkú, kutyaalázatosságú ország volt, és ti ebben a virtusban közelebb álltatok az elsőkhöz, mint az utolsókhoz. Gondoljatok csak vissza arra a Szluha kapitányra, hogy süvegeltétek, hogy csúsztatok-másztatok előtte. Ah, ha eszembe jut, még most is szégyenlem magamat a ti nevetekben. A zsidók hajdan Mózes idejében az isten helyett egy aranyborjút imádtak, de ti még lejjebb súlylyedtetek, — ti egy ólomzamarat imádtatok. Azonban ez az idő lejárt, és remélem, hogy lejárt mindörökre. Főlemeltétek fejeteket, s fölteszem rólatok, hogy soha többé meg nem hajoltok semmiféle ember előtt a kerek világon. Az isten az állatnak teremtett négy lábat, az embernek csak kettőt, azért, hogy egyenesen járjon és embertársainak egyenest a szeme közé nézzen, — mert az ég alatt minden ember egyenlő, egynek sem szabad másokra lenézni, egynek sem szabad másokra fölneézni. Nem ismerek magamnál se kisebbet, se nagyobbat.

Ennyit akartam mondani, atyámfiak, ebből megítélhetitek, hogyan érzek és hogyan gondolkodom. Ha kedvetekre való vagyok, meg fogtok követnek választani, s akkor minden erőmet nagy és szent kötelességem teljesítésére fordítom. Ha pedig meg nem választatok követnek, abból látni fogom, hogy különb emberetek akadt, mint én, s ez hazafiúi szívem legszebb öröme lesz, mert fő óhajomásom, hogy én nálam minden ember nagyobb tehetségű és nagyobb buzgóságú legyen a magyar hazában, amely haza, adja a magyarok istene, hogy mindörökkön örökké éljen!«

Ha igazának tudata vezérelte, keményen szembeszállt a szabadságharc vezető pozícióiban levő katonatisztjeivel is. De nem udvarolt a kormányzóknak, Kossuth Lajosnak sem. Petőfi így kezdte a neki írt levelet 1849. január 13-án: »Bocsásson meg Ön, hogy másodsor is alkalmatlankodom; másodsor és utójára. Mindenekelőtt arra kérem Önt, legyen szíves levelemet egészen végig átolvasni, mert az igen fontos nemcsak rám, hanem talán a hazára nézve is. Iparkodom, hogy minél rövidebb legyek. Kérelmem inkább Vetter tábornok elé tartozik tán, mint Ön elé, de azzal az emberrel egyszer beszéltem és többször nem fogok beszélni, nehogy hamisnak tapasztaljam azon hitemet, hogy a bakonyi kanászok a legcivilisálatlanabb emberek a világon. A história szerint némely emberek arra vannak kárhóztatva, hogy minél többet tesznek a hazáért, annál több lealáztatást és méltatlanságot szenvedjenek, s én ezek közé tartozom. Úgy hiszem, van jogom némi öntudattal tekinteni vissza pályámra, mert (nem praetensiót, hanem tényt mondok) a magyar nép között az én dalaim a

szabadság első leckéi, megjelenésem előtt híret sem hallotta ennek az eszmének, amelyért most harcol: és ezért nem volt egyéb jutalmam, mint a folytonos megalázások, de soha még csúfabbul senki sem bánt velem, mint Vetter. Windischgraetz különben viselte volna magát irányomban. Azért Önhöz fordulok; ha meghallgat Ön jó, ha meg nem hallgat, úgy az isten sem kívánhatja tőlem, hogy még tovább is járjak házról házra a végett könyörögni, hogy legyen szabad karom és fejem erejével a hazának szolgálni. Nem előléptetést kérek többé, nem is fogadom el mindaddig, míg hadi tetteim azt követelni nem fogják; csak arra kérem Önt, tetessen át a 28-dik zászlóaljtól Bem táborához; ha dicsőséggel nem harcolhatok, gyalázatot sem akarok nevemre hozni, s mostanában, véleményem szerint, gyalázat nélkül csak Bem oldala mellett lehet az ember. Ha ez nem teljesíthető, ha például ott nincs üres kapitányi hely vagy más efféle, akkor még egyet: a demokraták a legszegényebb emberek Magyarországon, s én valamennyi között a legszegényebb vagyok, mert a legrendületlenebb demokraták egyike voltam első föllépésem óta; még arra sincs pénzem, hogy a hazának tegyek ebbeli áldozatot; azért adjon nekem a nemzet nevében a kormány egy kicsiny összeget, csak annyit, amennyit legalább megérnek költeményeim, melyek szerénytelenség nélkül mondhatom, nem legutolsó kincse a hazának. E kis összeget is nem díjul vagy ajándékba, hanem csak kölcsön kérem, hogy vele Bemhez menjek, s mellette mint magánember tanulhassam a katonáskodást, s ha megtanultam, le fogom róni tetteimmel e kölcsönt, mert nekem meggyőződés, hogy egyike leszek a haza megmentőinek. Meglehet, hogy e hit örültség bennem, de ha az, úgy olyan szent örültség, melyért legalább is kíméletet érdemlek minden igaz hazafitól. Legjobban szeretném, ha szóval végezne Ön velem, s rendelne órát megjelenésemre; különben amint Ön akarja. Isten Önnel!»

Ne gondoljuk azonban, hogy ez az elvi következetesség, könyörtelesség Petőfit hideg-rideg emberré, érzelem, melegség, meghittség nélküli forradalmárrá alakította volna. Nem! Sugárzott belőle a derű és a szeretet, csupa jóság és önzetlenség, kitarulkozó szív volt akkor, ha becsületes, nemes, őszinte emberek vették körül.

Ő kezdeményezte azt a csodálatos, mély és meleg érzelmű, a világ-irodalomban is páratlan, mai írónknak is példát mutató barátságot, amely Arany Jánoshoz fűzte. Amikor Arany a Toldival pályadíjat nyert, Petőfi 1847 februárjában ezekkel a himnikus szavakkal köszöntötte a tenger mélységéből tűzokádóként kibukkant költőt:

*TOLDI írójához elküldöm lelkemet
Meleg kézfogásra, forró ölelésre! ...
Olvastam, költőtárs, olvastam művedet,
S nagy az én szívemnek ő gyönyörűsége.*

*Ha hozzád ér lelkem, s meg talál égetni:
Nem tehetek róla ... te gyújtottad úgy fel!
Hol is tehetél szert ennyi jóra, ennyi
Szépre, mely könyvedben csillog pazar fénnnyel?*

(Arany Jánoshoz)

Illyés Gyula Petőfiről szóló szép könyvében erről a barátságról ezt írta: »Kortársai közt Arany az egyetlen, akitől dicsőségét félthetné, s ő támogatja azt legjobban, nemcsak irodalmi téren, hanem magánügyeiben is. Kioktatja az írói mesterség, illetve az érvényesülés titkaira, tanácsokat ad neki, munkára ösztökéli, úton-útfélen portálja, naphosszat szaladgál, hogy kiadót, pénzt és állást szerezzen neki.« S ha elolvassuk Petőfi és Arany levelezését, akkor látjuk igazán: mennyi odaadás, finom érzelem, játékos jókedv, tiszta derű, emberi, baráti ragaszkodás jellemezte Petőfi énjét! Arany emberi, költői nagyságáról nem szűnt meg mások előtt sem hitvallást tenni. Amikor Tompa Mihályt Bején 1847. július első napjaiban felkereste, rögtön arról szólt, hogy megtalálta »Homér — Arany Jánost, hazánk új csillagát.« 1849 júliusában Zoltán fia életrajzában ezt az értékelő vallomást szötte: »Keresztapja Arany János, a világ egyik legnagyobb költője s legbecsületesebb embere...« Petőfi összeférhetetlen, kezelhetetlen? Erre a felületes, rágalomnak is beillő megállapításra élő, kemény cáfolat az Aranyhoz való barátsága. A baráti kapcsolatokat nem saját érdekeiért, hanem elveiért bontotta föl. Petőfinek nem vetélytársai voltak, hanem ellenfelei!

S milyen nyíltszívűség, csodáló tisztelet, fiúi ragaszkodás jellemezte Bemhez, a forradalmár hadvezérhez fűződő kapcsolatát! Amikor a magyar hadsereg vezetőitől Petőfi kegyetlen szúrásokat kapott, Bem az, aki maga mellé vette, belső emberévé, kedves fiává fogadta a költőt. Pedig Bem a hadseregében szigorú fegyelmet tartott, igaz, nem a nyakkendő- és kesztyűviselet terén. S Petőfi a tettek emberének, Bemnek a táborában példás katona lett, beilleszkedett a sereg szellemébe, semmi kifogás nem merült fel ellene. *S hogy tud Petőfi áradó szavakkal dicsérni tábornokot, ha az méltó rá!* 1849. február 15-én ezt írta: »Azon sereg, mely négy nap szinte szakadatlan csatátűzben úgy viselte magát, azon sereg, melyet Bem vezérel, lehetetlen, hogy ne győzzön! Szeretném Bemet egész nagyságában felmutatni a nemzet, a világ előtt, de ahhoz több és nyugodt idő kellene, hogy lelkem minden erejét összeszedhessem, — most csak e pusztá vázlatban leírt tények szóljanak mellette. Bármily derék hős volt e sereg, az, hogy egy eszmében és épségben maradt e viharos napok után, egyedül tábornokának érdeme.« Április 11-én pedig ezt vetette papírra: »A napokban voltak itt a hadügyminiszternek s a nemzetgyűlésnek küldöttjei, kik meghozták Bemnek az elsőrendű érdemjelt. Az átadás csak szobában, néhány tiszt jelenlétében történt, mert helyben nincs sereg, s különben is a mi vezérünk nem szokott az efféle sallangos és csattogó ceremóniákhoz. Volt ennek a kis szobai ünnepségnek mindamellett sok pedanti és táblabírói oldala, de volt olyan momentum is, mely megható, megrázó, mondhatni nagyszerű volt, midőn az öreg Németh alezredes e szavakkal adta át tábornokunknak az érdemjelet: »Én nem vagyok szónok, s ha az volna sem tudnék most beszélni; engedje meg ön, hogy megcsókoljam önnök jobb kezét, mely az én hazámért vértett!« és sírva csókolta meg a tábornok csonka kezét, s mi, kik jelen voltunk, mindnyájan sírtunk — de ezt nem olvasni kell, ezt hallani és látni kellett volna.« A gyermeki hála milyen forrósága öntötte el Petőfi szívét akkor, amikor Bem bal kézzel, szíve felőli kézzel az ő keblére tűzte az érdemjelet. Idézzük Petőfit: »... az egész világ tudja, hogy én nem vagyok szerény ember, de istenemre mondom, ennyit nem érdemeltem. Oly megilletődéssel, mely-

től, ha eszembe jut, most is reszket a lelkem, ezt feleltem: »Tábornokom, többel tartozom önnek, mint atyámnak; atyám csak életet adott nekem, ön pedig becsületet.« Bem előtt tárulkozott ki ritka nyíltsággal, már-már a férfi önérzetére sem adó őszinteséggel Petőfi — szülei eltemetése után így: »A lovamat — szememben könnyekkel teszem ezt a vallomást —, amely oly kedves volt nekem, mert ön adta, a lovamat kénytelen vagyok eladni, hogy kenyeret vehessek...« Tud Petőfi elismerő, rajongó tisztelettel is levelezni tábornokkal, ha az Bem, a szabadság bajnoka! Az 1849. június 20-án francia nyelven írt levelét így zárta: »Védje hazám ügyét, s ne feledkezzék meg, tábornokom, arról az ifjúról, aki ön iránti mély tisztelete s szent szeretete érzetében így meri magát nevezni: fia.« Az *erdélyi hadsereg* című költeménynek azok a részei csapnak föl a legtisztább lírai magaslatba, amelyek Bem érdemes dicsőségét zengik, jelezvén, hogy Petőfi életének egyik legnagyobb ajándéka az volt, hogy Bemmel találkozhatott, hogy egy lengyelben megismerhette a magyar szabadságharc problémáit igazán értő hadvezért!

Petőfi emberségének új színeit ragyogtatja fel szerelmi költészete, családi lírája, általában az a szemlélet, amelyet a szerelemről, családról kialakított. Amikor a *szerelemről, a családról* szólt, az *elvi könyörtelenség embere csupa finom gyöngédség, túláradó rajongás, élettárskereső szándék, családért élő felelősség*. Ma a »modernnek« és a pszichoanalitikusok keveslik azt, amit Petőfi a szerelemről megszólaltatott. Csak a szerelmi élet felszínét mutatta be, nem hatolt annak titkaiba, mélységeibe, a konvenció sablonjai között mozgott — mondják lekicsinylően róla. Valóban nem lehet megtalálni szerelmi lírájában sem a szerelem misztériumát, sem a romantikus démoniságot, sem a dekadens betegséget. De fel lehet lelni benne az egészséges élet, a közösségi élet szép értékeit: a gyöngédséget, rajongást a szeretett leány iránt; a vágyat a család, a legkisebb és legmeghittebb emberi közösség iránt; a harcot az élettársért; a felelősség súlyos parancsát a felépített családjáért a legnehezebb körülmények között, egy égő ország füstös, vörös lángjai alatt is; az életszeretetet a család-szeretethen. Találón írta Illyés Gyula: »A fiatal költő azok közé az egészséges lelkek közé tartozik, akik lángoló szerelmesként fekszenek le, a nászéjszaka reggelén a családapa, sőt a családfenntartó hivatásával ébrednek föl.« S ebből az életérzésből halhatatlan értékű — szépségű versek születtek. Emlékezzünk a Júliának udvarló Petőfi költeményeire! A *Reszket a bokor, mert...* az áradó szerelem gyönyörű dala, a *Lennék én folyóvíz* a tartós boldogság utáni vágyakozás remeke. De a férj szerelmes szava sem halkabb. A *Szeptember végén* vallomás az örök hűségéről, a *Minek nevezzelek* a kimondhatatlan, kibeszélhetetlen nagyságú szerelem ódái szárnyalású megnyilatkozása stb. Aztán a felépített, megteremtett családjáért érzett felelőssége verseiben, prózai írásaiban is ismétlődően meg-megszólalt. A *Zoltán fiam életrajza héthónapos koráig* című írásának egyik részletét idézem. A család, az otthon minden szépsége, értéke, finomsága már-már költészetté nemesedve jelenik meg ebben a prózarészletben: »Apám a tél folytán egyszer Pestről Debrecenbe szökött, s ott látta Zoltánt, s határtalan gyönyöre telt benne. Onnan visszament ismét Pestre s nemsokára bekövetkezett haláláig beszédének kedvenc és fő tárgya volt unokája, s halálos ágyán, mikor már beszélni nem tudott, karjait úgy mozgatta, mintha kis gyermeket ringatna, ezzel akarván tud-

tára adni anyámnak, hogy a kis unokáról gondolkodik. Oh fiam, ha felnősz, légy tisztelettel és szeretettel e két szent öreg emléke iránt, kik engemet oly végtelenül szerettek, s kik tégedet is, ha meg nem hálnak vala, oly végtelenül szerettek volna, mint csak szerethet anyád és apád!»

Petőfit nemcsak a forradalmár elvhűsége s ebből fakadóan az ostorozó, szatirikus indulat, hanem a *forradalmár optimizmusa, derűje, bizakodása, életöröme, humora is mélyen áthatotta*. Sokan Petőfi egyéniségének ezt a karakterisztikus jegyét fiatalosságából, éretlenségéből eredeztetik. Nem így van! Petőfi a forradalmi kor legtisztábban látó magyar költője volt. Hitte, hogy az élet elrendezhető, a valóság újjáformálható, hogy lehet teremteni hazát e honból, nemzetet e népből. Nagyszerű látomása a jármát lerázó minden rabszolganepről — mély meggyőződéséből fakadt. Ezért jellemezte Petőfit a benső egyensúly, a fiatalos derű, a szilárd magabiztonság. Neki is voltak kudarcai, keserves kínlódásai, őt is megérintette a meghasonlás, a vívódás sugallata. 1847-ben az összes költeményeihez írt előszóban ezt vallotta: »... hogy bennem szaggatottság van, ez, fájdalom, való, de nem csoda... e szaggatottság nem is egészen az én hibám, hanem a századé. Minden nemzet, minden család, sőt, minden ember meghasonlott önmagával... Így van ez az emberiség szégyen és szomorultság között, kívül csendes, de belül annál inkább háborog, mint a vulkán, melynek közel van kitörése. Ilyen e század, s lehetek-e én másforma? én, századom hű gyermeke.«

Ezzel a tételődéssel is kora gyermeke volt Petőfi. Ne feledjük: Európában ez a kor »a vesztett illúziók« kora, a »mesterséges paradicsom« keresésének kora. A célt vesztett írók kórusa zengte a pesszimizmus, a reménytelenség nehéz, fáradt dalát. Petőfit világnézetének, életbizalmának ereje átszűrte a pillanatnyi megrendülés, vívódás kínjain. Sőt, ő hatolt legmesszibbre minden kortársánál. Nemcsak a liberális politika gyöngeségeit leplezte le, s ezzel nemcsak a forradalmi demokratizmushoz érkezett el, hanem a korai kommunisztikus tanokat is magáévá tette. *A XIX. század költői* című versében annak a világnak a képét festette, ahol a bőség kosarából mindenki egyaránt vehet, s ahol a szellem napvilága minden ház ablakán ragyog.

Petőfi életéből és műveiből a derű, a bizakodás, az optimizmus sugárzik. Azoknak nem költője ma sem Petőfi, akik a szétesettségben, az abnormitásban keresik a zseni lényegét. De azoké igen, akik emberien rendezett éleformát óhajtanak kialakítani magukban, akik szellemi energiáikat megfeszítve alkotnak egy nép és a világ népei felszabadításáért. S teszik mindezt egy magasrendű erkölcsi norma szabad fegyelme alatt.

Petőfi gazdag, sokszínű ember volt! Forradalmár elvhűsége harmóniába jutott teljes emberségével. Ezért formáló erő és ezért példa!

A forradalmár elvhűségét és teljes emberségét építette bele költszete világába.

Petőfiben a költői és a jellembeli nagyság összefonódik. Ezért él Petőfi a nép szívében.

Legendák születnek róla.

Figyeljük meg, hogy aranyozza be a népi fantázia és a nép szeretete a születés tényét: »Nem Szabadszálláson született Petőfi, egy városban

sem született az, hanem országúton. En úgy hallottam, úgy volt, hogy egyszer régen pásztorok, juhászok, csikósok kint teleltek a félegyházi határban. Tél volt, de régen a pásztorok télen is a mezőn tanyáztak. Bementek egyszer a pásztorok az út menti csárdába, látják, ott ül egy szegény ember és nagyon búsul. Kérdezték, mit búsul? Azért, mondta, mert úton volt a feleségével, és útközben megszületett a gyerek — most aztán itt vannak a csárdában, nem tudnak tovább menni, a nagy hó miatt sem, meg a gyerek miatt sem. A pásztorok igen megsajnálták, bementek az asszonyhoz, hogy valami keresztajándékot adjanak a gyereknek, ahogy szokás. De szegény pásztorok voltak, semmijük se volt, mi telik egy pásztortól? — Az egyik odaadta neki az ostorát, a másik juhász volt, az kisbárányt adott, hogy mégis adjanak valamit. A szegényember nagyon köszönte, az volt a Petőfi apja, a gyerek meg Petőfi Sándor.«

A karácsonyi történetből font glóriát Petőfi köré a nép. A szent nép — a »szent« magaslátára emelte a költőt!

Születtek legendák haláláról is. Az egyik így szól: »Mikor Petőfi elesett a csatában, az ellenség fővezére megparancsolta, hogy keressék meg Petőfi holttestét, és temessék el jó mélyen. Mikor el volt temetve, azt mondta a fővezér, most úgy egyengessék el felette a földet, hogy nyoma se maradjon, hol fekszik. Elegyengették, hogy nyoma se maradt. De asse volt elég, egy század huszárt rendelt ki a fővezér, azt parancsolta: »Egy napig lovagoljatok a csatatéren, hogy egyformán tapossátok le a földet mindenütt.« Letaposták a földet a huszárok. Akkor azt kérdezte a fővezér: »Na melyikőtök tudja, hol van Petőfi Sándor sírja?« — Két huszár mondta, hogy ők még tudják. A két huszárt a fővezér nyomban föbe lövette, hogy senki se tudja, hol fekszik Petőfi Sándor...«

Ez a legszebb koszorú, amelyet Petőfi szobrára vagy a segesvári csatatérre valamikor is lehelyeztek!

Befejezésül még két gondolatot fogalmazok meg:

Egy külföldi nagy író ezt mondta: »Értékes lehet az a nép, amelyiknek ilyen költője van!«

A másik gondolatot magunknak kell megfogalmaznunk kötelező parancssal valahogy így: »Lássuk meg Petőfiben az emberi értéket is, és építsük bele a mi mai világunkba és életünkbe!«

